

JOHN
WILLIAMS

STONER

≡ KNIHA ZLIN

FLEET

Stoner

John Williams

STONER

John Williams

S předmluvou Johna McGaherna

Copyright © 1965 by John Williams
Translation © Jiří Popel, 2015

ISBN 978-80-7473-332-1 (PDF)

Předmluva

Na první straně tohoto klasického románu z univerzitního prostředí, který je současně příběhem nesnadné cesty srdce a rozumu, se John Williams bez obalu zmiňuje o odkazu, který po sobě Stoner zanechal: „Stonerovi kolegové, kteří si ho nijak zvlášt' nevážili v dobách, kdy byl naživu, o něm už skoro nikdy nemluví; těm starším je jeho jméno připomínkou toho, co je všechny neodvratně čeká, a v mladších nevyvolává žádné vzpomínky na minulost ani si pod ním nedokáží představit žádnou konkrétní osobu či souvislost s vlastní kariérou.“ Jednoduchým jazykem, kterým dokáže velmi snadno popsat každý odstín myšlenky a pocitu, Williams pokračuje v rozvracení banálních soudů povrchního světa a vdechuje do Stonera a všeho ostatního s ním spojeného – času, místa a doby – život, přičemž spisovatelská vášeň zůstane skryta pod maskou chladu a průzračné inteligence.

Stonerův původ byl stejně pokorný jako půda, kterou obdělávali jeho rodiče. I oni sami působí na počátku netečně jako půda, kterou obdělávají, ale v živých obrazech, jakým je například účast otce a matky na Stonerově svatbě s dcerou bankéře, jejich vrozená hrdost a něha tento ukvapený závěr popírají, a ke konci románu Stoner jako by sám získával jejich tichou, trpělivou sílu.

Stoner byl jedináček, a přestože se dobře učil, mohl očekávat jen to, že jednou převezme od rodičů pole,

kteřá od malička pomáhal obdělávat. Jednou večer po celodenní dřině jeho otec říká: „Před tejdnem se tu zastavil okresní jednatel. Na vysoký v Kolumbii prej otevřeli novou fakultu. Říkaj jí zemědělská. Myslí si, že by ses tam měl přihlásit.“

Při studiích si Stoner vydělává na byt a stravu na ne-dalekém statku, který patří vzdálenému bratranci jeho matky. Jídlo je mizerné a práce náročná, ale Stoner ji zvládá s klidným přehledem stejně dobře jako první ročník školy. „Kurz půdní chemie ho celkem zaujal... Ale přehledový kurz anglické literatury mu přidělal vrásky a zneklidňoval ho víc než cokoli předtím.“

Život mu změní profesor Archer Sloane. Stoner hází zemědělství za hlavu a pouští se do studia literatury. Dá na radu svého mentora, zůstane na univerzitě, a zatímco stále dře na statku vzdáleného příbuzného, získává titul magistr svobodných umění. Když rodiče přijedou na jeho promoci, pokusí se jim sdělit, že se na statek nevrátí. „Jestli si myslíš, že bys tu měl zůstat a študovat ty svy knihy, tak to udělej. My si s mámou poradíme,“ uzavře otec debatu na konci této dojemné scény.

Pak román pokračuje navenek nevýraznou univerzitní kariérou asistenta profesora angličtiny; jeho učením, čtením, psaním, přátelskými vztahy, zamilováním se do vysněné ženy, pomalým a hořkým poznáváním osoby, se kterou se oženil, a tím, jak si manželka zvolí jejich něžnou, poddajnou dceru za bitevní pole. Stonerův mimomanželský poměr s mladou učitelkou se stane předmětem hořkých a pomystychtivých univerzitních pletich.

Tento milostný románek mezi dvěma inteligentními lidmi je představen se vzácnou delikátností. Když se před oběma aktéry otevře nový svět, stojí proti sobě zdravá smyslnost a jejich zranitelnost. „Život, který spolu teď vedli, by si ani jeden z nich předtím nedokázal představit. Byl plný vášně, touhy a hluboké smysl-

nosti, která co chvíli znovu a znovu nabírala na síle.“ Studují, debatují a hrají si. „Naučili se být spolu, aniž by přitom museli mluvit, a zvykli si často odpočívat.“ Nejenže našli jeden v druhém potěšení, ale také smysl, který je vykreslen s hravou a laskavou ironií. „Jako všichni milenci, i oni hodně mluvili o sobě, jako by skrze to snad dokázali pochopit svět, který jejich vztah umožnil.“

Tento mimomanželský vztah tvoří nejen důležitou zápletku, ale zároveň slouží i jako jediný zdroj světla v temnotě Stonerova manželství a je mocným náznakem možného štěstí.

Stonerova žena představuje typ, který se objevuje v celé řadě amerických románů natolik odlišných autorů, jakými jsou například O’Neill, Tennessee Williams, Faulkner či Scott Fitzgerald – je krásná, vrtkavá, vzdělaná natolik, aby dokázala povrchně existovat v privilegované a chráněné společnosti –, ale ještě nikdy nebyl tento typ manželky vykreslen tak nemilosrdně jako zde:

Při jejím vzdělávání se předpokládalo, že bude chráněna před všemi ohavnostmi, které by ji mohly nějak ohrozit, a že nebude mít jiné povinnosti než být půvabnou a dokonalou společnicí, protože patřila do společenské a ekonomické třídy, kde zástita byla tím nejposvátnějším závazkem... Výchova v oblasti mravů byla jak ve školách, tak i doma nepřírozená, záměrně negativní a takřka výhradně sexuální, být to byla sexualita nepřímá a nepřiznaná. Právě proto ovšem prostupovala všechny ostatní části jejího vzdělání, které čerpalo většinu své energie z této potlačené a nevyřčené morální síly. Naučili ji, že bude mít povinnosti k manželovi a rodině a ty že musí bezvýhradně plnit... Pečlivě

vyšívala zbytečné obrazce, rozmývanými vodo-
vými barvami malovala zamlžené krajinky a na
piano hrála jistě, ale bez prožitku; přesto nero-
zuměla potřebám svého těla, nikdy se o sebe
nemusela starat být na jediný den a doposud ji
také nenapadlo, že by někdy měla nést zodpo-
vědnost za pohodlí jiných... A toto vnitřní sou-
kromí teď narušil William Stoner.

Vezmou se, aniž by jeden druhého poznali, a jedinou
věcí, která je spojuje, je touha. Jejich sexuální nesluči-
telnost je vykreslena se stejnou cudností jako hluboká
smyslnost milenců:

Když se vrátil do ložnice, Edith ležela v posteli
s příkrývkou vytaženou pod bradu; měla hla-
vu zvrácenou dozadu, zavřené oči a trochu se
mračila. Stoner se potichoučku svlékl, jako by
spala a on se ji bát probudit, a lehl si vedle ní.
Chvilí tam ležel se svou touhou, ze které se sta-
la neosobní záležitost, jež patřila jen jemu. Pro-
mluvil na ni, aby zjistil, zda najde pro své city
útočiště, ale Edith neodpověděla. Položil na ni
ruku a pod tenkou noční košilí ucítil tělo, po
kterém tak prahl. Přejel rukou výš. Nepohnula
se; vráska na jejím čele se prohloubila. Opět na
ni promluvil a pronesl do ticha její jméno. Pak
se na ni převalil a dával si pozor, aby jí při své
neohrabanosti neublížil. Když se dotkl jemné
kůže na jejích stehnech, prudce otočila hlavu na
stranu a zvedla ruku, aby si zakryla oči. Nevy-
dala přitom jediný zvuk.

Když se Edith později rozhodne, že chce dítě, její pří-
stup k sexu se prudce změní, ale jakmile otěhotní, opět

ho zcela zavrhne. Brzy po narození dcery se dítě stane středobodem matčina vnitřního zmatku a její nevyřešené nenávisti ke Stonerovi. Pokud má její vykreslení nějaký nedostatek, pak je jím jeho nemilosrdnost; přesto je ale nade vše jasné, že ho přijmeme jako danou věc, stejně jako budeme považovat Stonerův milostný románec za věc správnou.

Stejně sebejistý a psychologicky precizní je Williams i v řadě dalších menších portrétů: „Jako řada mužů, kteří považují svůj úspěch za neúplný, byl neuvěřitelně domýšlivý a šířal se pocitem vlastní důležitosti. Každých deset nebo patnáct minut vytáhl z kapsičky vesty velké zlaté cibule, podíval se na ně a pokýval hlavou.“ Jsou zde Stonerovi přátelé, skvělý Dave Masters, který interpretuje některé z Williamsových názorů na poměry na amerických univerzitách, odjede bojovat do Evropy a zahyne ve Francii; požitkářský Gordon Finch, který se vrátí z války na univerzitu s vojenskými počty a nakonec se tam stane děkanem. Finch zůstane Stonerovým loajálním, byť někdy poněkud rozhořčeným spojencem a ochráncem a jejich nekomplikované přátelství vydrží až do Stonerovy smrti. Jsme svědky pozvolného úpadku Stonerova mentora Archera Sloanea a vzestupu jeho nástupce Hollise Lomaxe, který se posléze stane Stonerovým nesmiřitelným nepřítelem. V románu plném skvělých portrétů je portrét Hollise Lomaxe tím nejsložitějším. Některé popisy jejich konfliktu jsou ve své intenzitě skoro až nesnesitelné.

Stoner je také románem o práci: o těžké, houževnaté dřině na statcích, o lopotě života v destruktivním manželství a neskutečně trpělivé výchově dcery v nefunkční domácnosti plné neustálých zvrátů, o nevděčné práci učitele s povětšinou necitlivými studenty. To, jak se Willimasovi daří tuto nezáživnou látku dramatizovat, je samo o sobě malý zázrak.

V jednom ze vzácných rozhovorů poskytnutých na sklonku života Williams o Stonerovi říká:

Myslím si, že to je *opravdový* hrdina. Řada z lidí, kteří román četli, si myslí, že prožil smutný a mizerný život. Já si ale myslím, že to byl život velmi dobrý. Určitě byl lepší než život většiny lidí. Živil se tím, co měl rád, měl k tomu kladný vztah a vysloužil si za to určité uznání. Byl svědkem důležitých hodnot... Pro mě osobně je podstatné Stonerovo pojetí práce. Učení pro něj byla práce v tom dobrém a váženém smyslu. Jeho práce mu vtiskla jistou totožnost a udělala ho tím, kým byl... Podstatná ovšem je jeho láska k ní. Pokud člověk něco miluje, tak to také dokáže chápat. A jestli něco chápe, tak se toho také hodně naučí. Nedostatek takového zanícení definuje špatné učitele... Člověk nikdy nepoznává všechny výsledky svého konání. Myslím, že přesně na to jsem chtěl ve *Stonerovi* poukázat. Nesmíte ztrácet víru. Důležité je pokračovat v tradici, protože tradice je civilizace.

John Williams je znám zejména díky svým románům *Nothing But the Night*, *Stoner*, *Butcher's Crossing* a *Augustus*, za který získal v roce 1973 literární cenu National Book Award. Vydal i dvě sbírky veršů a uspořádal klasickou antologii anglické renesanční poezie. Romány nejsou pozoruhodné jen svým stylem, ale i různorodostí prostředí, do kterého je autor zasadil. Mají shodný jen jediný rys, kterým je jasná srozumitelnost prózy, ale jinak se všechny liší; někdo by je klidně mohl považovat za díla čtyř různých autorů. V průběhu dlouhého a kouzelného rozhovoru s Brianem Wooleym, ze kterého jsem citoval poznámky o Stonerovi, vyplývá

na povrch, že Stoner byl Williamsovým nejosobnějším románem pevně spjatým s jeho vlastním životem a kariérou, aniž by byl byt' jen v sebemenším aspektu autobiografickým. Rozhovor vznikl v roce 1985, kdy Williams končil jako profesor angličtiny na univerzitě v Denveru, kde učil třicet let, a odcházel do penze. Ke konci rozhovoru si postěžuje, že univerzity začínají upouštět od čisté vědy, jejíž výsledky nelze předem odhadnout, a kvůli větší efektivitě dávají přednost ryze užitkovému způsobu řešení problémů, které lze snáz odhadnout a změřit, a to jak v oblasti exaktních, tak i humanitních oborů. Pak to upřesňuje a stěžuje si na změny ve výuce literatury a v přístupu k textu, „jako kdyby studenti měli najednou místo prožitku při čtení románu či básně nastudovat a pochopit jejich obsah.“ „Čili mají udělat chladný rozbor a obsah vyložit?“ táže se Wooley. „Ano, jako kdyby to byl nějaký rébus či hádanka.“ „Kdežto podle vás by literatura měla čtenáře pobavit?“ pokračuje Wooley. „Přesně tak. Vždyť číst bez radosti je naprostá hloupost.“

A ve Stonerovi rozhodně najdete celou řadu pasáží, které vás pobaví – Williams jim říká „útěk do reality“ –, stejně jako spoustu bolesti a radosti. Ostatně už jen průzračnost stylu je sama o sobě ryzí, nefalšovanou rozkoší. Děj románu, který Williams zasadil do doby o generaci starší, než byla ta jeho, se vyznačuje nejen průzračností a inteligencí, ale také bravurním způsobem, jakým se autorovi podařilo zdramatizovat fádni a nudné události. Malý univerzitní svět se otevře válce a politice, období velké hospodářské krize a milionům těch, „kteří kdysi kráčeli se vztyčenou hlavou a měli jméno“, a pak také celému životu.

Pokud by bylo možno shrnout téma románu do jedné ústřední myšlenky, tak by to jistě byla láska, spousta jejích podob a všechny síly, které jí oponují. „Nebyla to

vášeň duševní ani tělesná; byla to spíš síla, která duši i tělo chápala, jako kdyby obojí nebylo nic jiného než podstata lásky, její specifická esence.“

John McGahern

STONER

Tuto knihu věnuji bývalým kolegům z Ústavu anglického jazyka na Missourské univerzitě. Každý z nich okamžitě pozná, že jde o fikci – že žádná postava se nepodobá kterékoli osobě, živé či mrtvé, a ani jedna událost nemá svůj protipól ve skutečnosti, jakou jsme na Missourské univerzitě znali. Zároveň si všichni uvědomí, že jsem si dovolil univerzitu pozměnit jak věcně, tak i historicky, takže i tato instituce se vlastně stala fiktivním místem.

I.

William Stoner začal studovat na Missourské universitě v roce 1910 ve věku devatenácti let. Po osmi letech, v době, kdy ve světě vrcholila první světová válka, obdržel doktorát z filozofie, nastoupil do téže školy jako učitel a pracoval v ní až do své smrti v roce 1956. Po celou kariéru zůstal jen odborným asistentem a ze studentů, kteří navštěvovali jeho přednášky, si na něj matně vzpomene jen malá hrstka z nich. Když zemřel, jeho kolegové se složili a zakoupili na jeho počest pro univerzitní knihovnu středověký rukopis. Ten je dodnes součástí místní sbírky vzácných tisků a je v něm věnování: „Dar knihovně Missourské univerzity na památku Williama Stonera z fakulty anglického jazyka věnovali jeho spolupracovníci.“

Když některý ze studentů občas narazí na jeho jméno, možná se podiví, kdo to asi mohl být, ale tam jeho zvědavost většinou skončí. Stonerovi kolegové, kteří si ho nijak zvlášť nevážili v dobách, kdy byl naživu, o něm už skoro nikdy nemluví; těm starším je jeho jméno připomínkou toho, co je všechny neodvratně čeká, a v mladších nevyvolává žádné vzpomínky na minulost ani si pod ním nedokáží představit žádnou konkrétní osobu či souvislost s vlastní kariérou.

Narodil se roku 1892 na malé farmě ve středním Missouru nedaleko městečka Booneville, asi šedesát pět

kilometrů od Kolumbie, kde sídlí univerzita. Přestože jeho rodiče byli v době jeho narození mladí – otcí bylo pětadvacet a matce sotva dvacet –, Stonerovi připadali už od dětství staří. Otec vypadal ve třiceti na padesát; shrbený od těžké práce civěl na vyprahlé políčko, které drželo rodinu rok od roku sotva nad vodou. Matka snášela život trpělivě, jako by to byla jen dlouhá nepříjemná záležitost, kterou musí nějak vydržet. Měla světlé zastřené oči obklopené vějířky vrásek, které byly ještě zvýrazněny šedivějícími vlasy pevně staženými do malého drdůlku.

William Stoner měl už od útlého dětství řadu povinností. V šesti letech dojel vychrtlé krávy, ve chlívků pár kroků od domu krmil prasata a sbíral drobná vejce, která snášelo malé hejno hubených slepic. Dokonce i poté, co začal chodit do školy, která se nacházela třináct kilometrů od domova, byl každý jeho den naplněn nejrůznějšími náročnými povinnostmi. V sedmnácti letech se mu začaly ze vši té dřiny hrbit záda.

Byla to osamělá rodina s jediným potomkem, kterou spojovala snaha o přežití. Po večeři před odchodem do postele sedávali všichni tři v malé kuchyni osvětlené petrolejkou, zírali na žlutý plamínek a ticho narušoval jen občasný pohyb unaveného těla na tvrdé dřevěné židli nebo tichý skřípot trámů kdesi v útrobách starého domu.

Dům měl přibližně čtvercový tvar. Nenatřené trámy na verandě a okolo dveří se začínaly prohýbat. Během let získal barvy vyprahlé země – šedohnědou s bílými šmouhami. Na jedné straně domu byl dlouhý, spoře zařízený pokoj s několika tesanými stoly a prostými židlemi a kuchyň, kde spolu trávili většinu krátkého volného času. Na druhé straně se nacházely dvě ložnice a v každé z nich stála kovová, bíle natřená postel, jedna židle a stůl s lampou a umyvadlem. Podlahy tvořila

nenatřená, nepravdělně položená a věkem popraskaná prkna. Škvírami mezi nimi do domu neustále stoupal prach, který Stonerova matka každý den zametla zpátky pod podlahu.

Ve škole se Stoner stavěl k učení podobně, jako by to byla jen o něco méně vyčerpávající povinnost než dřina na farmě. Když na jaře roku 1910 dokončil střední školu, čekal, že bude muset převzít většinu práce na poli; připadalo mu, že otec působí v posledních měsících pomalejším a unavenějším dojmem.

Ovšem jednoho večera na konci jara, poté, co spolu celý den okopávali kukuřici, k němu otec po večeři promluvil.

„Před tejdnem se tu zastavil okresní jednatel.“

William vzhlédl od ubrusu z červenobíle kostkovaného voskovaného plátna, který pokrýval kulatý kuchyňský stůl. Mlčel.

„Na vysoký v Kolumbii prej otevřeli novou fakultu. Říkaj jí zemědělská. Myslí si, že by ses tam měl přihlásit. Trvá to čtyry roky.“

„Čtyři roky,“ zopakoval po něm William. „Stojí to peníze?“

„Byt a stravu by sis moh odpracovat,“ řekl otec. „Bratranec tvý mámy má hned za Kolumbií statek. A pak jsou tu knížky a další věci. Já bych ti moh posílat každý měsíc dva nebo tři dolary.“

William roztáhl na ubrusu ruce, které se ve světle petrolejky mdle leskly. Nikdy nebyl dál než v Booneville, patnáct mil od domova. Polkl, aby se mu netrásl hlas.

„Myslíš, že byste se tu beze mě obešli?“ zeptal se.

„My to s mámou zvládnem. Oseju horní pole pšenice, to nám ušetří spoustu práce.“

William se podíval na matku. „Mami?“ zeptal se.

„Udělej, co říká táta,“ odpověděla bezbarvým hlasem.

„Vy vážně chcete, abych šel na školu?“ zeptal se, jako

by napůl doufal, že rodiče zavrtí hlavou. „Opravdu si to přejete?“

Otec si na židli poposedl. Zadíval se na své ztvrdlé, mozolnaté prsty, do kterých se hlína zažrala tak hluboko, že už nešly pořádně umýt. Sepjal ruce nad stolem, skoro jako kdyby se modlil.

„Já žádný pořádný vzdělání nemám,“ odušil, aniž by ze svých rukou spustil oči. „Jakmile jsem dodělal šestou třídu, začal jsem makat na farmě. Když jsem byl mladej, tak mi to nijak nechybělo. Teď si už ale nejsem tak jistej. Připadá mi, že země je rok od roku vyprahlejší a tvrdší; už není tak úrodná, jak bejvala, když jsem byl malej kluk. Okresní jednatel tvrdí, že teď jsou nové postupy, nové způsoby, který tě na tý univerzitě naučej. Možná má pravdu. Občas když dělám na poli, tak přemejšlím.“ Odmlčel se. Nechal sepnuté ruce klesnout na stůl. „Přemejšlím...“ Zamračil se na své hrubé dlaně a zavrtěl hlavou. „Na podzim půjdeš študovat. My to tu s mámou zvládnem.“

Byl to nejdelší proslov, jaký kdy od otce slyšel. Na podzim nastoupil v Kolumbii do prvního ročníku na zemědělské fakultě.

Do Kolumbie se vydal v novém černém klotovém obleku z katalogu obchodního domu Sears & Roebuck. Zaplatil ho z peněz, které matka dostávala za vejce. K tomu měl ještě otcův obnošený zimník, modré keprové kalhoty, které nosil jednou měsíčně do metodistického kostela v Booneville, dvě bílé košile, dva pracovní oděvy a dvacet pět dolarů, které dostal otec od souseda jako zálohu za podzimní pšenici. Brzy ráno zapřáhl otec k valníku mezka a společně s matkou ho zavezli do Booneville, odkud pokračoval pěšky.

Byl horký podzimní den a z Booneville do Kolumbie vedla prašná cesta; šel už téměř čtyři hodiny, když ho

dojel povoz a vozka mu nabídl, že ho sveze. Přikývl a vyškrábal se nahoru na kozlík. Keprové kalhoty mu až ke kolenům pokrýval načervenalý prach a větrem ošlehaný obličej měl umazaný směsicí prachu s potem. Během dlouhé jízdy si neobratně oprašoval kalhoty a rukou si přičesával neposlušné rovné, plavé vlasy.

Do Kolumbie dorazili pozdě odpoledne. Vozka Stonerovi zastavil na okraji města a ukázal na skupinku budov. „Tohle je ta tvoje univerzita,“ oznámil mu. „Tam budeš chodit do školy.“

Muž odjel, ale Stoner ještě několik minut stál na místě a civěl na školní areál. Ještě nikdy neviděl nic tak velkolepého. Budovy z červených cihel se tyčily na široké zelené ploše přerušované dlážděnými chodníky a záhony. Kromě velebné úcty ho zaplavil také pocit bezpečí a klidu, jaký ještě nikdy předtím nepoznal. Přestože už bylo pozdě, dlouho obcházel okolo kampusu a jen se rozhlížel, jako kdyby neměl právo na univerzitní půdu vstoupit. Už byla skoro tma, když se jednoho kolemjdoucího zeptal na Ashland Gravel, cestu, jež ho měla dovést k farmě matčina bratrance Jima Footea, pro kterého bude pracovat. K dvoupatrovému dřevěnému domu, který se měl stát jeho domovem, došel až po setmění. S Footeovými se ještě nikdy nesetkal, a tak měl nepříjemný pocit, že k nim přichází příliš pozdě.

Přivítali ho pokývnutím a pozorně si ho prohlédli. Po chvíli nemotorného postávání ve dveřích ho Jim Foote odvedl do tmavého pokojíku přeplněného čalouněným nábytkem a sbírkou cetek na stolcích, které se v přítmí matně leskly. Stoner zůstal stát.

„Už jsi večerel?“ zeptal se Foote.

„Ne, pane,“ odpověděl Stoner.

Paní Footeová na něj kývla prstem a zamířila pryč. Stoner za ní prošel několika místnostmi do kuchyně a tam mu ukázala, kde se má posadit. Pak před něj

postavila džbán s mlékem a talíř s několika krajíčky kukuřičného chleba. Stoner srkal mléko, ale vzrušením mu vyschlo v krku, takže chleba se ani nedotkl.

Do kuchyně přišel Foote a stoupl si vedle manželky. Byl to malý, asi jen pět stop a tři palce vysoký muž s hubeným obličejem a ostrým nosem. Jeho žena byla o čtyři palce vyšší a měla statnou postavu; nosila brýle bez obrouček a úzké rty pevně svírala. Oba hladově přihlíželi, jak pije mléko.

„Ráno nakrmíš a napojíš dobytek a naleješ prasatům pomeje,“ vychrlil na něj Foote.

Stoner na příbuzného upřel nepřítomný pohled. „Cože?“

„To bude tvoje ranní práce,“ pokračoval Foote. „Před odchodem do školy. Večer pak uděláš to samý, sesbíráš vejce a podojíš krávy. Když budeš mít chvílku, naštípáš dříví. O víkendech mi budeš pomáhat, se vším, co bude potřeba.“

„Ano, pane,“ řekl Stoner.

Foote si ho chvílku pátravě prohlížel. „Vysoká škola,“ poznamenal a zavrtěl hlavou.

A tak Stoner devět měsíců krmil a napájel dobytek, sbíral vejce a štípal dříví za stravu a byt. K tomu orál a vláčel pole, dobýval kořeny (v zimě se musel prokopat třicet centimetrů tlustou vrstvou zmrzlé země), a stloukal máslo pro paní Footeovou, která s pokyvováním hlavy podmrčeně sledovala, jak mléko šplouchá v máselnici.

Ubytovali ho v prvním patře v místnosti, která předtím sloužila jako skladiště; měl tam černou kovovou postel s prověšenou drátěnkou a tenkou pružinovou matrací, polámaný stůl s petrolejkou, dřevěnou rozviklanou židli a velkou bednu, kterou používal místo psacího stolu. V zimě se mohl zahřát jedině teplem prostupujícím podlahou z dolní místnosti; balil se tedy do

potrhaných přikrývek a přehození a dýchal si na prsty, aby mohl obracet stránky knihy a přitom je nepotrhal.

Ke studiu na univerzitě přistupoval stejně jako k práci na farmě – důkladně a svědomitě, aniž by ho učení příliš těšilo či naopak vysilovalo. Na konci prvního ročníku dosáhl průměru těsně pod B; těšilo ho, že není horší, ale nedělal si hlavu z toho, že není lepší. Uvědomoval si, že se naučil spoustu věcí, které předtím neznal, ale znamenalo to pro něj jen to, že si v druhém ročníku povede zřejmě stejně dobře jako v prvním.

Na prázdniny se vrátil domů a pomáhal se sklízni. Jednou se ho otec zeptal, jak se mu líbí ve škole, a Stoner odvětil, že je tam spokojený. Otec přikývl a dál už se nevyptával.

Teprve když William Stoner nastoupil po prázdninách znovu do školy, zjistil, proč vlastně šel studovat.

Ve druhém ročníku už byl Stoner na univerzitě známou figurkou. V každém ročním období nosil stejný černý klotový oblek, bílou košili a dlouhou úzkou kravatu; rukávy saka mu byly krátké a nohavice mu plandaly okolo nohou, jako by to byla uniforma, která kdysi patřila někomu jinému.

Jeho zaměstnavatelé mu z vlastní pohodlnosti ukládali další a další pracovní povinnosti. Dlouhé večery pak trávil ve svém pokoji, kde se pečlivě věnoval domácím úkolům. Na zemědělské fakultě mu začalo období, na jehož konci na něj čekal bakalářský titul. V prvním semestru druhého ročníku měl dva předměty: půdní chemii a druhý, který byl z formálních důvodů v podstatě povinný pro všechny univerzitní studenty – kurz anglické literatury.

Po několika týdnech začal mít s oběma předměty trochu problémy; bylo to náročné a musel si toho spoustu zapamatovat. Kurz půdní chemie ho celkem

zaujal; nikdy předtím ho nenapadlo, že narudlé hroudy, na kterých dřel od raného dětství, by mohly být něčím jiným, než za co je celý život považoval, a začínal chápat, že tyto znalosti by se mu mohly po návratu na otcovu farmu hodit. Zato kurz anglické literatury mu přiděloval vrásky a zneklidňoval ho víc než cokoli předtím.

Jeho učitelem byl muž středního věku, padesátník, který se jmenoval Archer Sloane. Ke svému povolání přistupoval jakoby s pohrdáním, jako by mezi jeho znalostmi a tím, co může studentům předat, zela tak obrovská a hluboká průrva, že se ji ani nenamáhal překročit. Většina studentů ho nesnášela a měla z něj strach, na což reagoval netečným ironickým pobavením. Byl to vysoký muž s ostře řezanými rysy, vždy čistě oholený; vyznačoval se tím, že si neustále netrpělivě prsty prohrabával záplavu šedých vlnitých vlasů. Mluvil monotónním, úsečným hlasem bez jakéhokoli výrazu a intonace, přičemž sotva pohyboval rty; avšak jeho dlouhé, štíhlé prsty se pohybovaly s nenuceným a přesvědčivým půvabem, jako by dodávaly slovům tvar, který jejich zvukové podobě scházel.

Když Stoner dřel na farmě nebo mžoural u slabého světla lampy při studiu v podkrovním kamrlíku bez oken, často mu před očima vyskočila tvář tohoto kantora. Kdyby měl popsat kteréhokoli jiného svého profesora, měl by problém přijít s nějakým určitým rysem a nevybavoval si ani podrobnosti jiných předmětů; zato postava Archera Sloanea povýšeně přednášejícího monotónním hlasem o Beowulfovi či nějaké Chaucerově povídce vždycky čekala na prahu jeho podvědomí.

Stoner zjistil, že kurz anglické literatury nezvládá tak dobře jako ostatní předměty. Přestože si pamatoval autory, jejich díla, data narození a úmrtí a jejich pří-

nos, u první zkoušky málem propadl a u druhé si vedl jen o málo lépe. Doporučenou literaturu četl důkladně a tak často, že tím začínalo trpět studium ostatních předmětů; jenže text, který přečetl, zůstával jen řadou slov na papíře a Stoner v něm neviděl žádný užitek.

A tak si lámal hlavu nad každým slovem, které Archer Sloane v učebně pronesl, jako by v jejich suchém významu mohl objevit klíč, jenž by ho dovedl tam, kam měl namířeno; seděl na příliš malé, nepohodlné židli; hrbil se nad stolem a svíral jeho okraje tak křečovitě, až mu na snědé kůži drsných rukou zbělely klouby; usilovně se mračil a kousal se do spodního rtu. Ale čím víc se Stoner a jeho spolužáci snažili profesorova slova pochopit, tím víc byl Sloane neúprosný. Až se jednou jeho pohrdání změnilo v hněv, který byl namířený jen a pouze proti Stonerovi.

Tehdy četli dvě Shakespearova dramata a týden zakončili rozborem jeho sonetů. Studenti byli zmatení, nervózní a vystrašení z rostoucího napětí mezi nimi a nahrbenou postavou, která na ně shlížela ze stupínku. Sloane jim přečetl nahlas sedmdesátý třetí sonet a se rty staženými do ironického úsměvu těkal očima po učebně.

„Kdo nám tento sonet rozebere?“ zeptal se úsečně, odmlčel se a s ponurým výrazem v očích se bezradně rozhlédl po posluchárně. „Pane Wilbure?“ Ticho. „Pane Schmidte?“ Vzadu kdosi zakašlal. Sloane upřel tmavé zornice na Stonera. „Pane Stonere? Co chtěl básník tímto sonetem říci?“

Stoner těžce polkl a pokusil se otevřít ústa.

„Je to sonet, pane Stonere,“ pokračoval Sloane suše. „Básnická kompozice složená ze čtrnácti veršů podle daných pravidel, která jste se jistě naučil nazpaměť. Je napsaná v anglickém jazyce, kterým už pravděpodobně nějaký ten rok hovoříte. Jejím autorem je jistý

William Shakespeare, básník, který už zemřel, ovšem i přes tento nedostatek ho hrstka lidí považuje za poměrně důležitou osobnost.“ Podíval se ještě jednou na Stonera, ale pak se v jeho očích objevil nepřítomný výraz, jako by hleděl kamsi do dálky. Aniž by jedinkrát nahlédl do knihy, přednesl báseň ještě jednou z paměti; jeho hlas dostal hluboký a medový nádech, jako kdyby se slova, tóny a rytmus staly na okamžik jeho součástí:

„Ten roční čas teď ve mně uzíš rázem,
kdy žluté listy poslední se chvěly
na větvích stromů, jež se třesou mrazem,
na troskách kůrů, kde ptáci něžně pěli.
Ve mně teď patříš soumrak toho dne,
kdy slunce západ už bledne v okolí
a černá tma se vše spolknout rozhodne,
dvojnice smrti klid mrtvý nastolí.
Ve mně teď vidíš, jak plameny se množí
kde na oharcích svého mládí leží schován,
oheň, jenž musí na smrtelném loži
zahynout tím, čím sám byl vyživován.
Všechno to vnímáš a láska tvá dál sílí
abys to miloval, než i tobě dojdou síly.“

V nastalém tichu si někdo odkašlal. Sloane zopakoval konec sonetu, tentokrát už svým fádním hlasem.

„Všechno to vnímáš a láska tvá dál sílí
abys to miloval, než i tobě dojdou síly.“

Sloane se opět zaměřil na Williama Stonera a pronesl suše: „Pan Shakespeare k vám hovoří z doby před třemi sty let. Slyšíte ho, pane Stonere?“

William Stoner si uvědomil, že na chvíli zadržel dech. Zvolna vydechl a cítil, že se mu přitom na těle

posunuje oblečení. Odvrátil se od stupínku a rozhlédl se po posluchárně. Světlo proudící okny do místnosti dopadalo na tváře spolužáků, až se zdálo, že vychází z nich a prosvětluje příšeří učebny; jeden student mrkl a na tvář mu dopadl slabý stín. Stoner si uvědomil, že pevně svírá okraj lavice. Otočil ruce klouby nahoru; podivil se nad jejich snědostí a nad složitým způsobem, jakým nehty zapadají do tupých konečků prstů; měl dojem, že cítí, jak krev protéká spleť tenoučkých žil a tepen a jemně a nejistě pulzuje z konečků prstů do celého těla.

Sloane pokračoval. „Co vám říká, pane Stonere? Co jeho sonet znamená?“

Stoner pozvedl pomalu a zdráhavě zrak. „Znamená to,“ řekl a lehce nadzvedl ruce; pokusil se pohlédnout na Archera Sloanea, přestože cítil, že má zamžené oči. „Znamená to,“ začal znovu, ale nedokázal větu dokončit.

Sloane na něj upřel udivený pohled. Pak nečekaně přikývl a prohlásil, že výuka pro dnešek skončila. Hned nato se otočil a bez jediného pohledu na studenty odešel.

William Stoner si ani neuvědomoval, že spolužáci začali hlučet, zvedat se a opouštět posluchárnu. Zůstal tam sedět několik minut a bez hnutí zíral na podlahu z úzkých prken, ošoupanou neklidnými podrážkami studentů, které nikdy neuvidí ani nepozná. Přejel botou přes prkna; uslyšel suché zaškrábání a přes tvrdou kůži ucítil jejich hrubost. Pak se také zvedl a pomalu odešel.

Slabý mrazík pozdního podzimního dne se mu vkrádal pod oděv. Rozhlédl se a jeho zrak na okamžik ulpěl na holých pokroucených větvích stromů, které smutně trčely k bledé obloze. Studenti spěchali na přednášky a několik z nich se o něj nechtěně otřelo; slyšel jejich

tlumené hlasy a klapot podpatků na vydlážděných cestičkách, viděl jejich obličej zčervenálé zimou a skloněné před chladným větrem. Díval se na ně zvědavě, jako by je nikdy předtím neviděl, a cítil, že k nim má velmi daleko a zároveň blízko. Nechal si ten pocit pro sebe a pospíchal na další hodinu; dusil ho v sobě během přednášky o chemických vlastnostech půdy, skrýval ho před monotónním hlasem hovořícím o faktech, která si měl zapsat do sešitu a potom nabiflovat, ale ten proces mu už teď připadal cizí.

Ve druhém semestru toho školního roku se William Stoner odhlásil z přírodovědných kurzů a přerušil studium na zemědělské fakultě. Místo toho se přihlásil na úvodní kurzy filozofie a historie starověku a dva kurzy anglické literatury. V létě se vrátil k rodičům na farmu, pomáhal otci při žních, ale o studiu na univerzitě se nezmínil.

Když už byl mnohem starší a ohlížel se zpět na první dva roky studia, připadal mu ten čas naprosto neskutěčný, jako by ho prožil někdo cizí; byla to doba, která neuplynula v běžném tempu, na něž byl zvyklý, ale poněkud trhaně. Jeden okamžik stál vedle druhého, ale přesto na sebe nenavazovaly a Stoner měl pocit, že byl vytržen z toku času a sleduje, jak se čas před ním odvíjí jako nerovnoměrně rozvržené dioráma.

Začal sám sebe vnímat jako nikdy předtím. Někdy se podíval do zrcadla na svou podlouhlou tvář s kšticí suchých hnědých vlasů a dotkl se ostrých lícních kostí, prohlédl si hubená zápěstí, která vykukovala z krátkých rukávů kabátu, a napadlo ho, zda připadá ostatním také tak směšný jako sám sobě.

Neměl žádné plány do budoucna a se svou nejistotou se nikomu nesvěřoval. Pořád ještě pracoval u Foteových za stravu a byt, ale už to nebyly dlouhé šichty

jako během prvních dvou let na univerzitě. Pracovní dobu si zkrátil na tři hodiny každé odpoledne a na půl dne o víkendech, kdy byl Jimovi a Sereně Footeovým k ruce s čímkoli, co je napadlo; zbytek volného času si vyhradil pro sebe. Část ho pak trávil ve svém podkrovním pokojíku, ale jak to jen bylo možné, po přednáškách a po vykonané práci se vracel na univerzitu. Někdy se po večerech procházel po velkém čtvercovém nádvoří mezi páry, které se k sobě tulily a šeptaly si; přestože nikoho z nich neznal a s nikým z nich nemluvil, cítil se s nimi spřízněný. Jindy stál uprostřed kampusu a díval se na pět obrovských sloupů před Jesseho budovou, které trčely do tmy z chladné trávy; dozvěděl se, že tyto pilíře jsou pozůstatkem původní hlavní univerzitní budovy, kterou před lety zničil požár. V měsíčním světle dostaly tyto holé a ryzí podpěry stříbřitě šedavý odstín a pro něj představovaly symbol života, který si zvolil, tak jako chrám reprezentuje boha.

V univerzitní knihovně se procházel mezi regály zaplněnými tisícovkami knih, nasával zatuchlý pach kůže a plátna jejich vazeb a vysychajících stránek, jako by to bylo exotické kadidlo.

Někdy se zastavil, vzal si z police knihu a chvíli ji podržel ve velkých dlaních, ve kterých cítil při stále ještě nezvyklém dotyku s vazbou skrývající poddajné stránky podivné mravenčení. Pak knihou zalistoval, tu a tam si přečetl odstavec a snažil se, aby jeho neohebné prsty při listování nepotrhalo stránky a neponičily něco, co bylo tak obtížné objevit.

Neměl žádné přátele a poprvé v životě si začal uvědomovat, že se cítí osamělý. Někdy v noci v podkrovním pokojíku vzhlédl od knihy, kterou právě četl, a zahleděl se do temných koutů místnosti, kde se mihotavé světlo lampy měnilo v černý stín. Když tam civěl dostatečně dlouho, tma se prolнула se světlem a získala

tvar toho, o čem právě četl. A Stoner si pak připadal vytržený z času, jak to cítil tehdy v posluchárně, když ho oslovil Archer Sloane. Z temnot vystoupila minulost, mrtví vpluli do přítomnosti mezi živé a Stoner náhle viděl hustou masu, jíž byl součástí, nemohl z ní uniknout a ani si to nepřál. Před očima mu defilovali Tristan s Isoldou; v prozářené tmě kroužili Paolo a Francesca; ze stínu se vynořila Helena s bystrým Paridem a tvářili se vážně, protože si uvědomovali, co způsobili. A Stoner tam byl s nimi tak, jak nikdy nemohl být se svými spolužáky, kteří si našli bydlení na koleji rozlehlé kolumbijské univerzity ve státě Missouri a kteří se procházeli nevšímavě ve středozápadním ovzduší.

Stoner se za necelý rok naučil latinsky a řecky natolik, aby mohl číst jednoduché texty; z nedostatku spánku měl často zarudlé a opuchlé oči. Někdy si vzpomněl na sebe před dvěma lety a vzpomínky na podivnou postavu, nahnědlou a pasivní jako půda, ze které povstal, ho přiváděly v úžas. Jindy přemýšlel o svých rodičích, kteří mu teď připadali stejně divní jako dítě, které přivedli na svět; cítil k nim soucit a vzdálenou lásku.

Asi v polovině čtvrtého ročníku ho jednoho dne po přednášce zastavil Archer Sloane a požádal ho, aby se zastavil v jeho kabinetu, protože si s ním chce promluvit.

Byla zima a nad univerzitním areálem se vznášela středozápadní mlha. Tenké větve svídy byly po ránu obalené jinovatkou a listy psího vína, jež se šplhalo po sloupech před Jesseho budovou, pokrývaly drobné krystalky, které na šedém pozadí hrály duhovými barvami. Stoner už měl tak chatrný a obnošený zimník, že se rozhodl si ho na schůzku se Sloanem nevzít, ačkoli venku mrzlo. Roztřesený zimou svižně stoupal po širokém kamenném schodišti před Jesseho budovou.

Uvnitř bylo přetopeno. Okny a prosklenými dveřmi po stranách budovy pronikala dovnitř venkovní šed', takže žlutě vydlážděné podlahy zářily jasněji než šedavý svit, který na ně dopadal, a vysoké dubové sloupy a hrubé stěny se v přítmí leskly. Rozlehlý vestibul pohlcoval zvuky šoupavých kroků na dlažbě a změt lidských hlasů; zšeřelé postavy se pohybovaly pomalu, proplétaly se a rozcházely; v tísnivém ovzduší visel odér olejového nátěru stěn a vlhký pach vlněného šatstva. Stoner vystoupal po mramorovém schodišti do druhého poschodí a zamířil k Sloaneově pracovně. Zaklepal na dveře a po vyzvání vešel dovnitř.

Pracovna byla dlouhá a úzká, osvětlená jediným oknem na druhém konci. Stěny byly až ke stropu obestavěny policemi plnými knih. U okna byl vklíněn pracovní stůl, za kterým se světlem v zádech seděl Archer Stone.

„Pane Stonere,“ řekl Sloane suše, trochu se nadzvedl a ukázal na židli potaženou kůží, která stála proti němu. Stoner se posadil.

„Díval jsem se do vašich záznamů.“ Sloane se odmlčel, zvedl ze stolu desky a podíval se na ně se skrytou ironií. „Doufám, že vám moje všetečnost příliš nevadí.“

Stoner si olízl rty a zavrtěl se na židli. Snažil se sepnout ruce tak, aby nebylo vidět, jak jsou velké. „Ne, pane profesore,“ odvětil zastřeným hlasem.

Sloane přikývl. „Dobře. Zjistil jsem, že jste začal studovat zemědělství, ale po druhém ročníku jste se rozhodl pro literaturu. Je to tak?“

„Ano, pane profesore,“ přikývl Stoner.

Sloane se opřel a zahleděl se do čtverce světla, které do pracovny proudilo malým oknem. Spojil si konečky prstů a pak se opět otočil k mladému muži, který seděl prkenně před ním.

„Oficiálně jsem si vás sem pozval, abych vás informoval, že budete muset zajít do kanceláře, nahlásit

tam změnu původního úmyslu studoval zemědělství a oznámit svůj nový studijní záměr. Je to otázka pěti minut. Postaráte se o to, že?“

„Ano, pane profesore,“ řekl Stoner.

„Ale jak jste si mohl domyslet, to není ten pravý důvod, proč jsem si vás sem pozval. Nebude vám vadit, když se vás zeptám na vaše plány do budoucnosti?“

„Ne, pane profesore,“ špil Stoner. Zahleděl se ke svým křečovitě sevřeným rukám.

Sloane přešel prstem po deskách se záznamy, které mezitím odhodil na stůl. „Vidím, že když jste přišel na univerzitu, byl jste o něco starší než běžní studenti. Bylo vám skoro dvacet, je to tak?“

„Ano, pane profesore,“ přikývl Stoner.

„A přišel jste sem s úmyslem studovat na zemědělské fakultě?“

„Ano, pane profesore.“

Sloane se zaklonil a podíval se na vysoký, potměnlý strop. „A co máte v plánu teď?“ zeptal se náhle.

Stoner mlčel. Ještě o tom nepřemýšlel, nechtěl na to myslet. „Nevím,“ odvětil s jistou dávkou nelibosti. „Ještě jsem se nerozmyslel.“

„A těšíte se na den, až vyjdete z těchto chráněných prostor do něčeho, čemu někteří říkají svět?“

Stoner se i přes značné rozpaky zazubil. „Ne, pane profesore.“

Sloane zabubnoval konečky prstů na desky na stole. „Z vašich záznamů jsem se dozvěděl, že pocházíte z farmářské komunity. Rodiče jsou zemědělci?“

Stoner přikývl.

„A máte v úmyslu vrátit se na farmu, až zde získáte titul?“

„Ne, pane profesore,“ řekl Stoner. To odhodlání v jeho hlase ho samotného překvapilo. Podivil se, jaké rozhodnutí tu právě učinil.

Sloane přikývl. „Napadlo mě, že mladý muž, který to se studiem literatury myslí vážně, by mohl snadno zjistit, že se jeho znalosti k obdělávání půdy příliš nehodí.“

„Nevrátím se tam,“ prohlásil Stoner, jako kdyby Sloane nic neřekl. „Ještě nevím, co přesně budu dělat.“ Pohlédl na své ruce a oznámil jim: „Nedovedu si představit, že bych měl na konci roku univerzitu opustit.“

„Víte, myslím, že není nezbytně nutné, abyste na konci roku odcházeli,“ řekl Sloane nenuceně. „Pokud tomu dobře rozumím, tak žádné osobní závazky nemáte.“

Stoner zavrtěl hlavou.

„Máte vynikající studijní výsledky. Kromě vašeho“ – povytáhl obočí a usmál se – „kurzu anglické literatury v druhém ročníku máte všechny zkoušky z angličtiny za A; a z jiných předmětů nejhůře B. Kdybyste tu chtěl po promoci ještě rok zůstat, jsem si jistý, že byste úspěšně dokončil magisterské studium a potom byste tu mohl vyučovat a pracovat na svém doktorátu. Pokud by vás to ovšem zajímalo.“

Stoner se trochu odtáhl. „Jak to myslíte?“ zeptal se zaskočeně.

Sloane se k němu naklonil. Stoner si povšiml, jak se hluboké vrásky v podlouhlém mělkém obličejí zjemnily a profesorův suchý, ironický hlas dostal něžný a bezbranný nádech.

„Copak jste to ještě nepochopil, pane Stonere?“ zeptal se Sloane. „Ještě vám to nedošlo? Stanete se učitelem.“

Sloane jako by najednou zmizel někde v dálce a stěny pracovny ustoupily do pozadí. Stoner měl dojem, že visí ve vzduchu, a pak uslyšel svůj hlas: „Víte to jistě?“

„Naprosto,“ přikývl Sloane tiše.

„Jak to můžete vědět? Jak si můžete být tak jistý?“

„To je láska, pane Stonere,“ prohlásil Sloane vesele. „Zamiloval jste se. Je to úplně jednoduché.“

Úplně jednoduché. Stoner jen přikývl a něco nesrozumitelného zamumlal. Pak se zvedl a odešel. Ve rtech cítil mravenčení a ruce měl ztuhlé; kráčel jako ve snách, přesto si dokonale uvědomoval okolí. Otřel se ramenem o naleštěné dřevěné obložení v chodbě a měl pocit, že přitom cítí teplo a věk dřeva; pomalu scházel po schodišti a obdivoval přitom žilkovaný chladný mramor, na kterém mu trochu podkluzovaly nohy. Hlasy jednotlivých studentů v chodbách najednou zřetelně vystupovaly z všeobecného šumu a jejich tváře byly docela blízko, působily na něj zvláště a povědomě. Vyšel z Jesseho budovy na dopolední vzduch. Šedivý opar utiskující kampus se mezitím rozplynul. Stoner obrátil zrak k nebi, jako by tam na něj čekala nová příležitost, kterou zatím neuměl pojmenovat.

Na začátku června roku 1914 obdržel William Stoner společně s šedesáti dalšími mladými muži a několika dívkami titul bakalář humanitních věd.

Jeho rodiče přijeli na promoci v půjčeném nákladním vozíku taženém jejich starou šedou kobyloou. Na zhruba čtyřicet mil dlouhou cestu se vydali večer předchozího dne a k Footeovým dorazili krátce po východu slunce, celí polámaní po celonoční jízdě. Stoner vyšel na dvůr, aby je přivítal. Stáli vedle sebe v jasném ranním světle a čekali, až k nim syn dojde.

Stoner si krátce potřásl s otcem rukou, aniž se přitom podívali jeden druhému do očí.

„Jak se máš?“ zeptal se otec.

Matka přikývla. „Přijeli jsme s tatínkem na tvou promoci.“

Stonerovi na okamžik došla slova. Nakonec řekl: „Asi byste se měli nejdřív nasnídat.“

V kuchyni byli sami; co na statku žil Stoner, Footeovi si zvykli ráno vyspávat. Ani poté, co rodiče dosnídali,

se však neodhodlal seznámit je se svým rozhodnutím, že už se domů na farmu nevrátí. Jednou nebo dvakrát otevřel ústa, ale pak si prohlédl jejich snědé tváře kontrastující s novými oděvy a pomyslel na tu dlouhou cestu, kterou právě urazili, a na dlouhá léta čekání na jeho návrat. A tak s nimi jen prkenně seděl u stolu a čekal, až dopijí kávu a až Footeovi konečně vstanou a přijdou do kuchyně. Pak jim oznámil, že musí být ve škole brzy a že se s nimi uvidí až při promoci.

Bloudil po univerzitním areálu s vypůjčeným černým talárem a hranatou čapkou v ruce. Talár byl těžký a neskladný, nenašel však žádné vhodné místo, kde by si ho mohl odložit. Lámal si hlavu, co poví rodičům; poprvé si uvědomil konečnost svého řešení a skoro si přál, aby ho mohl odvolat. Nevěřil, že by mohl kdy dosáhnout cíle, který si tak unáhleně vytkl, a zastesklo se mu po prostředí, které se rozhodl opustit. Truchlil nad tím, o co všechno přichází on sám i jeho rodiče, a dokonce i ve svém zármutku cítil, jak se jim vzdaluje.

Pocit ztráty ho trápil během celého slavnostního aktu; když vyvolali jeho jméno a kráčel si na pódium pro diplom, který mu předal muž s obličejem ukrytým za měkkým šedým plnovousem, ani se mu nechtělo věřit, že tam opravdu stojí, svitek pergamenu v ruce pro něj nic neznamenal. Dokázal myslet jen na matku s otcem, kteří toporně seděli mezi spoustou diváků.

Když slavnost skončila, odjel s nimi zpátky k Footeovým, kde měli přespat a za úsvitu se vydat na zpáteční cestu.

Večer se posadili v salonu. Jim a Serena Footeovi s nimi chvíli zůstali. Jim a Stonerova matka občas pronesli jméno nějakého příbuzného a pak zase mlčeli. Stonerův otec seděl mírně skloněný a s rozkročenýma nohama na židli s rovným opěradlem a velkýma rukama se opíral o kolena. Nakonec si Footeovi vyměnili

pohled a zazívali s tím, že je pozdě. Odebrali se do ložnice a nechali Stonerovy o samotě.

V salonku se opět rozhostilo ticho. Rodiče civěli před sebe na vlastní stín a jen občas se podívali úkosem na syna, jako by ho nechtěli v jeho novém postavení rušit.

Po několika minutách se k nim William Stoner trochu naklonil a promluvil mnohem hlasitěji, než měl v úmyslu. „Měl jsem vám to říct dřív. Loni v létě nebo aspoň dneska ráno.“

V mihotavém světle lampy působily tváře rodičů bezvýrazně a otupěle.

„Jde o to, že se s vámi na farmu nevrátím.“

Nikdo se nepohnul. „Jestli tu potřebuješ něco dokončit, my ráno odjedem a ty se vrátíš domů pozdějc.“

Stoner si promnul obličej dlaní. „Tak jsem to nemyslel. Snažím se vám říct, že už se na farmu nevrátím vůbec.“

Otec si sevřel kolena a narovnal se. „Dostal ses do nějakých potíží?“ zeptal se.

Stoner se usmál. „Nic takového. Jen chci ještě rok studovat, možná dva nebo tři.“

Otec zavrtěl hlavou. „Dneska jsem viděl, žes to tu zdárně dokončil. A okresní jednatel řek jasně, že farmářská škola trvá čtyry roky.“

Stoner se pokusil otci vysvětlit, co má v úmyslu, snažil se v sobě samotném vzbudit přesvědčení, že jeho kroky mají smysl a účel. Poslouchal, jak mu slova vycházejí z úst, a sledoval otcovu tvář, která je přijímala podobně, jako balvan přijímá opakované údery pěstí. Když skončil, křečovitě si sevřel ruce mezi kolena a svěsil hlavu. Naslouchal tichu v místnosti.

Otec se konečně zvedl ze židle a Stoner vzhlédl. Při pohledu na rodiče měl co dělat, aby na ně nezačal křičet.

„No, nevím,“ řekl otec zastřeným, unaveným hlasem. „Netušil jsem, že to takhle dopadne. Myslel jsem,

že pro tebe dělám to nejlepší, když tě sem posílám. Máma a já jsme se vždycky snažili pro tebe dělat jenom to nejlepší.“

„Já vím,“ špitl Stoner. Už se jim nedokázal podívat do očí. „Zvládnete to? V létě bych mohl na chvíli přijet a pomoci vám...“

„Jestli si myslíš, že bys tu měl zůstat a študovat ty své knihy, tak to udělej. My si s mámou poradíme.“

Matka se k němu otočila, ale nedívala se na něj. Měla křečovitě zavřené oči; ztěžka dýchala, kroutila obličej jako v bolestech a tiskla si ke spánkům sevřené pěsti. Stoner si ke svému úžasu uvědomil, že pláče, hluboce a tiše, se studem a neobratností člověka, který to skoro nikdy nedělá. Chvilku se na ni díval, ale pak už to nevydržel, ztěžka se postavil a odešel ze salonu. Dověkl se k úzkému schodišti a vyšel po něm nahoru do svého podkrovního pokojíku. Tam pak dlouho ležel na posteli s otevřenýma očima a civěl do tmy nad sebou.

II.

Dva týdny poté, co Stoner obdržel titul bakalář svobodných umění, srbský nacionalista zastřelil v Sarajevu arcivévodu Františka Ferdinanda a začátkem podzimu už válka zachvátila skoro celou Evropu. Situace v Evropě se stala hlavním tématem hovoru starších studentů; zajímalo je, jakou roli ve válce případně zaujme Amerika, a byli si příjemně nejistí svou budoucností.

Před Williamem Stonerem však ležela budoucnost naprosto jasná, jistá a neměnná. Nevnímal ji jako tok událostí, změn a možností, ale jako neprobádané teritorium, které čeká, až ho prozkoumá. Představoval si ji jako rozlehlou univerzitní knihovnu, ke které možná budou přistavena nová křídla, přibudou tam nové knihy a některé staré zmizí, nicméně její pravý ráz zůstane v podstatě beze změny. Budoucnost viděl v instituci, které se odevzdal a které tak nedokonale rozuměl; chápal, že sám se v té budoucnosti změní, ale samotnou budoucnost bral spíš jako nástroj změny než její cíl.

Ke konci léta, krátce před začátkem podzimního semestru, navštívil rodiče. Měl v úmyslu pomoci otci při žních, doma ale zjistil, že otec si najal na práci černocho, který pracoval s tichým, nelítostným nasazením a každý den toho dokázal skoro tolik, co kdysi William s otcem dohromady. Rodiče měli radost, že ho vidí, a jeho rozhodnutí mu nijak zvlášť nevyčítali. Stoner ovšem zjistil, že si s nimi nemá takřka co říct; stačili

se navzájem odcizit; uvědomil si nicméně, že je teď má kupodivu radši. Do Kolumbie se vrátil o týden dřív, než měl původně v plánu.

Čas promrhaný prací na farmě Footeových ho nesmírně štvál. Protože začal studovat později než ostatní, cítil potřebu učit se. Občas, když byl ponořený do knih, mu docházelo, co všechno ještě neví a kolik toho ještě nepřečetl. Veškerý tolik potřebný klid se pak rozplynul, když si uvědomil, jak málo má v životě času přečíst a naučit se všechno, co by měl znát.

Na jaře roku 1915 splnil všechny studijní povinnosti potřebné k titulu magistr svobodných umění a v průběhu léta zpracoval svoji diplomovou práci, prozodickou studii jedné z Chaucerových *Canterburských povídek*. Na konci léta mu Footeovi oznámili, že už ho na farmě nepotřebují.

Stoner výpověď očekával a svým způsobem ji uvítal, ale když k tomu došlo, na okamžik ho zachvátila panika. Jako by tím odstříhl poslední pouto se starým životem. Závěr léta strávil na otcově farmě, kde svou práci ještě doladoval. Tou dobou mu Archer Sloane zařídil, že během práce na doktorátu bude učit v prvních ročnících angličtinu. Dostal za to čtyři sta dolarů ročně. Odvezl si svoje věci z malého podkrovního pokojíku u Footeových, kde strávil pět let, a přestěhoval se do ještě menší místnosti, kterou si pronajal v blízkosti univerzity.

Přestože měl prváky učit jen základy gramatiky a kompozice, těšil se na to a přikládal tomu velký význam. Kurz si připravoval v týdnu před začátkem podzimního semestru a spatřoval v něm spoustu možností, jak je vidí jen ten, kdo se na něco poctivě připravuje a vkládá do své práce spoustu úsilí; vnímal logiku gramatiky a tušil, že porozuměl tomu, jak se rozvíjí a umožňuje jazyku podporovat lidské myšlenky. V jednoduchých

kompozičních cvičeních, které pro své studenty přichystal, spatřoval potenciál prózy a její krásy, a těšil se, jak studenty povzbudí smyslem toho, co stačil pochopit.

Jenže v první hodině poté, co se představil, zapsal prezenci a probral studijní plán, zjistil, že nedokáže svůj smysl pro úžas předat ostatním. Někdy si na stupínku připadal, jako by sám seděl ve třídě a civěl na cizího člověka, který se snaží oslovit někoho, kdo o jeho slova neprojevuje sebemenší zájem; slyšel svůj bezbarvý, monotónní hlas, jímž připravenou látku interpretoval a ve kterém se neobjevil ani náznak jeho vlastního nadšení.

Místo toho nacházel uvolnění a naplnění v hodinách, v nichž byl sám studentem. Tam byl schopen znovu zachytit onen okamžik prozření, jaký pocítil toho dne, kdy ho Archer Sloane poprvé před třídou oslovil, a on se v tom okamžiku změnil v jiného člověka. Když se na ten předmět zaměřil a snažil se popasovat s podstatou literatury, kterou studoval, uvědomoval si, že v nitru cítí okamžitou změnu; a jakmile si to uvědomil, nechal se tím zcela pohltit a došel k poznání, že báseň od Milтона, kterou právě přečetl, nebo esej od Bacona či drama od Bena Jonsona změnily svět, o kterém hovořily, jen proto, že na tom ten svět závisel. Během výuky hovořil jen zřídka a jeho písemné práce ho takřka nikdy neuspokojily. Stejně jako přednášky, skrz něž nedokázal mladým studentům předat, co sám tak hluboce cítil.

Pozvolna se začal častěji stýkat s několika doktorandy, kteří na fakultě také pracovali jako asistenti. Nejvíce se spřátelil se dvěma z nich: Davidem Mastersem a Gordonem Finchem.

Masters byl snědý mladík s ostrým jazykem a něžným pohledem. Stejně jako Stoner začal právě pracovat na svém doktorátu, přestože byl zhruba o rok

mladší. Mezi vyučujícími i doktorandy měl pověst arogantního a neomaleného člověka a podle všeobecného přesvědčení ho čekaly potíže se získáním titulu. Stoner ho považoval za jednoho z nejtalentovanějších a nejbystřejších lidí, jaké kdy poznal, a přistupoval k němu bez závidosti či odporu.

Gordon Finch byl statný blondák, který už ve věku pouhých třídvaceti let začínal tloustnout. Bakalářský titul získal na obchodní fakultě v St. Louis a pak učinil několik pokusů o dosažení vyššího vzdělání na fakultách ekonomie, historie a strojírenství. Pro doktorát z literatury se rozhodl na poslední chvíli a v podstatě jen proto, že se mu podařilo získat na filozofické fakultě místo asistenta. Brzy se ukázalo, že má sotva průměrné znalosti, ale studenti prvního ročníku si ho oblíbili a se staršími členy profesorského sboru i s lidmi z vedení také celkem vycházel.

Tito tři – Stoner, Masters a Finch – spolu začali chodit v pátek odpoledne do malé hospůdky v centru Kolumbie, kde pili pivo z velkých sklenic a bavili se pozdě do noci. Přestože pro Stonera byla jejich posezení jedinou příležitostí, kdy vyrážel do společnosti, často se nad jejich vztahem zamýšlel. I když si spolu celkem rozuměli, nikdy se nestali blízkými přáteli; nikdy se navzájem nesvěřovali a kromě těchto pátečních večerů se vídali jen zřídka.

Nikdo z nich o povaze jejich vztahu nahlas nepochyboval. Stoner věděl, že Gordona Finche by to ani nenapadlo, tušil ovšem, že David Masters se nad ním nejspíš zamyslel. Jednou pozdě večer, když seděli u zastrčeného stolu v potměnělém hostinci, se Stoner s Mastersem bavili o svém učení a studiích s neobratným humorem příliš vážných mladých mužů. Masters vzal do ruky vařenou vejce od oběda, jako by to byla křišťálová koule, a prohlásil: „Zamysleli jste se někdy, pánové, nad

skutečnou podstatou univerzity? Pane Stonere? Pane Finchi?“

Oba oslovení se usmáli a zavrtěli hlavou.

„Jasně že ne. Tak třeba tady Stoner, řekl bych, považuje univerzitu za obrovské skladiště, něco jako knihovnu nebo vykřičený dům, kde všichni pracují společně jako pilné včeličky v úle a kam mladíci docházejí ze své vlastní vůle, aby si zvolili něco, co z nich udělá celé muže. Chrám pravdy, dobra a krásy. Tyhle tři věci čekají za rohem, v sousední chodbě; jsou v knize, kterou jsi ještě nečetl, nebo ve stohu papírů, ke kterému ses ještě nedostal. Ale jednoho dne se k nim propracuješ. A až se to stane – se to stane...“ Zahleděl se na vejce, kus si z něj ukousl a pak se otočil ke Stonerovi, přežvykoval a v tmavých očích mu hrály veselé plamínky.

Stoner se rozpačitě usmál a Finch se hlasitě rozchechtal a začal plácát dlaněmi do stolu. „Teď tě dostal, Bille. Dostal tě parádně.“

Masters ještě chvilku žvýkal, pak polkl a zaměřil svůj pohled na Finche. „A ty, Finchi. Co ty si o tom myslíš?“ Zvedl ruku. „Teď namítneš, žes o tom ještě nikdy nepřemýšlel. Ale určitě tě to už napadlo. Pod tou maskou srdečného dobráka přece nějaká jednoduchá mysl funguje. Ty bereš univerzitu jako nástroj dobra – samozřejmě hlavně pro okolní svět, ale jaksi mimovolně i pro tebe samotného. Vidíš ji jako takovou duchovní hojivou masť, kterou rozdáváš vždycky na podzim, aby ti malí parchanti přežili další zimu; jsi jako starý laskavý doktůrek, který je hladí vlídně po hlavě a cpe si do kapsy jejich školné.“

Finch se opět zasmál a zavrtěl hlavou. „Přísahám, Dave, když začneš mluvit...“

Masters si nacpal do pusy zbytek vejce, chvilku spokojeně přežvykoval a pak si dlouze přihnul piva. „Ale oba se mýlíte,“ pokračoval. „Je to útočiště – nebo jak se